

Vladimír ŠINDELÁŘ

KDO BYL VILÉM Z MÁCHOVA MÁJE?

Máchův Máj už tradičně patří do osnov výuky českého jazyka a literatury. Je to pochopitelné, vždyť toto básnické dílo náleží k nejvýznamnějšímu odkazu české poezie devatenáctého století. Školní dítko ovšem obvykle příliš netíhnou k romantickým veršům, a tak teprve ve chvíli, kdy nám v dobách mé školní docházky paní učitelka začala vysvětlovat, že Máchův Máj měl svou civilní inspiraci, jejíž hrdina skončil v katových rukou, většina mých spolužáků zbystřila pozornost.

Od té doby mé školní docházky uplynulo několik desítek let, ale když jsem se před nějakým časem začal podrobněji věnovat dějinám poprav, katů a hrdelního práva vůbec, znovu jsem na otázku předlohy vůdce loupežníků Viléma narazil. Došlo k tomu náhodou, když se mi dostala do rukou starší stať historika Zdeňka Kalisty, uveřejněná roku 1963 v jedněch tehdejších novinách. Později také mnohé detaily této události popsal regionální badatel Josef Panáček v knize K. H. Mácha v kraji svého Máje.

Šlo o tragický případ otcovraždy, k němuž došlo u městečka Dubá na sklonku vlády Marie Terezie. Dubá leží asi 10 kilo-metrů západně od Doks a v polovině 18. století zde žila rozvětvená rodina Schiffnerů. Jeden z nich, Antonín Schiffner, měl syna Ignáce (česky bychom tedy řekli: Hynka). Byl to údajně mladík pěkného vzhledu a vystupování. Zamiloval se však do dcery dubského kováře a jeho otec tomuto svazku velmi nepřál. Nevíme proč, snad se zámožnému Schiffnerovi tato partie nezdála pro syna dost ekonomicky zajímavou. V Schiffnerově rodině tak došlo k dlouhotrvajícímu konfliktu mezi otcem a synem a tento spor nakonec tragicky vyvrcholil dne 7. května 1744, kdy Ignác dostal nešťastný nápad svého otce se vraždou zbavit.

Toho dne pracoval starý Schiffner na své chmelnici jižně od městečka Dubá, u místa zvaného Sviňský důl (Saugrund). Jeho syn se potichu připlížil na chmelnici a kusem chmelové tyče otce zezadu napadl. Když starý Schiffner po několika ranách padl k zemi, jeho syn jej na zemi dalšími údery dorazil a mrtvé tělo pak vhodil do blízké skalní rozsedliny. Zde mrtvolu zakryl a domníval se, že jeho skutek zůstane navždy utajen. Leč v tom měl být zklamán, tělo se po několika dnech pátrání našlo, a protože se na malém městě o synových sporech s otcem jistě dobře vědělo, byl mladík z této vraždy na zdejší radnici záhy obviněn. Ignác se zde po krátkém zapírání nakonec k činu přiznal. Údajně se domníval, že otcovraždu bude moci odčinit peněžitým trestem.

Tato představa byla ovšem neuvěřitelně naivní, těžko si můžeme v tehdejší přísně katolické společnosti na sklonku baroka představit těžší zločin, než je vražda některého z vlastních rodičů. Otcovrah byl tedy převezen ke krajskému kriminálnímu soudu do Mladé Boleslavi a zde posléze odsouzen k smrti lámáním kolem. Mladík prý několikrát žádal o milost, ale ta mu nebyla udělena. K exekuci mělo dojít dne 19. července 1744 a podle některých pozdějších badatelů se prý jednalo o poslední popravu tohoto druhu v Čechách. Mrtvé tělo mladíka mělo pak skončit v půdě nyní už neexistujícího mladoboleslavského hřbitova u svatého Havla.

Až potud se zdá být všechno jasné, ale když později někteří badatelé a spisovatelé hledali o průběhu této popravě podrobnosti, kupodivu jich mnoho nenašli – přitom by se dalo předpokládat, že tato rodinná tragédie a následná krutá exekuce musely tehdy představovat senzaci prvního řádu. Spisovatel Miroslav Ivanov ve své knize Důvěrná zpráva o K. H. Máchovi (Praha 1977) uvádí, že hledal zprávu o popravě v místních soudních archivních spisech, ale ke svému velkému překvapení nenašel nic. Pouze Ambrož

Glaser, farář z Dubé a zároveň pamětník oněch časů, uvádí o této události stručný záznam ve farní pamětní knize. Další zprávu nalezneme v kronice Antonína Lehmana, učitele filiální školy v Novinách pod Ralskem – také Lehmann byl pamětníkem zmíněných událostí, ale jeho záznam už začíná trochu směřovat realitu s romantickou fikcí a nelze se naň proto zcela spolehnout.

Tato situace, kdy kromě lidových kronikářů oficiální dobové prameny o popravě mlčí, je zvláštní a podivná. V žádné z mladoboleslavských matrik není dokonce vůbec záznam o smrti otcovraha Ignáce. Miroslav Ivanov marně hledal záznamy o popravě v okolních archivech, já jsem zas marně hledal jakoukoli zmínku o rozsudku a jeho vykonání ve Státním ústředním archivu, kde jsou ve fondu Apelačního soudu uloženy knihy rozsudků. Apelační neboli odvolací soud by musel tuto hrdelní exekuci zajisté schválit, ale v soupisu rozsudků z uvedeného roku 1774 jméno Schiffner nikde nenajdeme. Právě tak lze pochybovat o tom, že by roztržité tělo popraveného odsouzence bylo pohřbeno do posvěcené půdy hřbitova. Těla odsouzců se totiž běžně házela do vykopaných jam přímo na popravišti. S těly odsouzců lámaných kolem to bylo ještě trochu jinak: tělo se zpřelámanými údý bylo po dokončení exekuce vpleteno mezi loukotě kola a na vysokém kůlu pak zdviženo do výše jako varovné memento pro všechny případné následovníky. O měkké části mrtvoly se postarali ptáci, a když pak po letech bylo zpráchnivělé kolo se zbytky kostí sejmuto, skončily ostatky rovněž v jámě na popravišti. O pohřbu na hřbitově nemohlo být ani řeči. (Když byl roku 1778 v Milevsku výjimečně pohřben na zdejší hřbitově pytlák Komárek, který v přestřelce zabil zdejšího hajného a sám přitom přišel o život, musela dát k takovému pohřbu povolení až pražská konsistoř. V případě tak hrozného činu, jakým otcovražda nepochybně byla, lze o církevním souhlasu s pohřbem do vysvěcené země dost pochybovat.)

Samotná poprava lámáním kolem byla v oněch dobách jedním z nejtěžších způsobů popravy, dokonce tak těžkým, že si od roku 1728 císař Karel VI. vymínil, aby byl v případě použití tohoto těžkého způsobu popravy informován a měl tak v dané kauze poslední slovo. Lámání kolem bylo ovšem určeno pouze pro těžké zločince, jmenovitě vrahy. Odsouzenec byl položen na zem nebo na prkna popravčího lešení, přivázán s roztaženými končetinami a jeho kotníky, kolena, klouby, ramena, lokty a zápěstí byly podloženy trojhrannými trámky. Když pak popravčí udeřil asi 40 kg těžkým kolem na končetiny mezi těmito trámky, kost se zlomila. Obvykle se lámání začínalo zdola, což ovšem znamenalo, že odsouzenec byl po první ráně mrtev a byl tak ušetřen krutých bolestí.

V našich zemích bylo lámání kolem oficiálně zrušeno spolu s ostatními tresty smrti za josefínských reforem roku 1788, ale už předtím byl tento způsob používán jen zřídka. Je velmi pravděpodobné, že v případě Schiffnerovy popravy mohlo být použito právě kolo, ale zcela určitě se nejednalo o poslední lámání kolem v našich zemích. Například ještě v květnu 1777 byl v Písku lámán kolem vrah Matěj Papšík a roku 1786 byla v Praze na popravišti lámána kolem mrtvola mlynáře Bartla, který se pokusil o vražedný útok na svého soka v lásce a potom patrně spáchal sebevraždu. Ve Francii se lámání kolem zrušilo rovněž roku 1788, tedy ještě před revolucí, ale například v Prusku formálně existoval tento způsob popravy, byť asi jen zřídka používaný, ještě v roce 1851. I když Schiffnerova exekuce lámáním kolem byla asi jednou z posledních, zcela poslední určitě nebyla. Je však velmi podivné, jak málo zpráv se nám v této věci dochovalo.

Karel Hynek Mácha příběh popraveného Schiffnera nepochybně znal, vždyť v Doksech, v Dubé a vůbec v místech toho smutného příběhu zcela jistě na svých toulkách prošel. Od události v jeho časech uplynulo teprve šedesát let, takže tento případ nebyl ještě zcela zapomenut a jistě se udržoval přinejmenším v lidovém podání.

Máchův zájem o popravu je ostatně dobře znám. Víme, že se zvědavostí očekával výkon exekuce oběšením na jiném zločinci, k níž mělo dojít na sklonku roku 1836 a které se tedy už nedožil. Také jeho zájem o ponuru atmosféru popravních míst dokládá například jeho báseň

Na popravišti. Byl tedy truchlivý příběh Ignáce Schiffnera skutečně předlohou pro postavy slavného Máje? Zdá se to být pravděpodobné, ale definitivní slovo ponechme literárním historikům. Mácha se ostatně tímto temným příběhem nechal jen volně inspirovat, nešlo mu o to, aby přesně popsal historii jedné otcovraždy.

To nebylo nic pro jeho romantickou duši.

V muzejních knihovnách i soukromých sbírkách se dnes nachází několik vzácných výtisků Máje, zbytečky z onoho prvního šestisetkusového vydání z roku 1836. Jeden z nich je také v knihovně Milevského muzea. Občas tedy obracím staré zažloutlé stránky tenké knížečky a přemýšlím o básníkovi, jeho motivech a jeho literárních postavách. Slavný romantik by měl jistě radost, že jeho jméno i dílo není dodnes celými generacemi čtenářů zapomenuto.